

BUGUNGI GLOBALLASHUV DAVRIDA ONLAYN MATNLAR TARJIMASI VA TAHRIRI

Shonazarova Dilnoza

Tayanch doktorant

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti,

Dilnozafsi29@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada bugungi globallashuv sharoitida onlayn matnlar tarjimasi hamda tahririning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Unda bugungi kun globallashuvning tarjimashunoslikka ta'siri hamda zamonaviy tarjima yo'nalishlari, jumladan, lokalizatsiya, transkreativlik, mashina tarjimasidan so'nggi tahrir, moslashtirilgan tarjima va multimodal tarjima kabi tushunchalarga izoh beriladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, onlayn matnlar tarjimasi, lokalizatsiya, transkreativlik, mashina tarjimasidan so'ng tahrirlash, moslashtirilgan tarjima.

Annotation

This article analyzes the global issues of online text translation and editing in the context of globalization. It examines the impact of globalization on translation studies and provides explanations of modern translation approaches, including localization, transcreation, machine translation post-editing, multimodal translation and adaptive translation.

Keywords: globalization, online text translation, localization, transcreation, machine translation post-editing, adaptive translation.

Zamonaviy tarjimashunoslikdagi o'zgarishlar va uning nazariyasini tahlil qilishdan avval, dastlab, globallashuv tushunchasiga to'xtalib o'tish lozim. Globallashuv to'g'risida juda ko'plab ta'riflar berilgan hamda fikrlar bildirilgan. Ushbu tushuncha bugungi kunda eng ko'p ishlatiladigan so'zlardan, terminlardan biri hisoblanadi desak mubolag'a bo'lmaydi. "Globallashuv – bu butun dunyo bo'ylab iqtisodiy, siyosiy, madaniy, diniy integratsiya va birlashish jarayonidir"¹. Shuningdek, unga "muloqot, transport va axborot texnologiyalari asosida davlatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, o'zaro tayanish"² deb ham ta'rif beriladi. Aynan mana shu jarayon ta'siri ostida xalq tili bilan aytganda "dunyo kichiklashib boryapti" desak mubolag'a bo'lmaydi. Bugungi globallashuv jarayonida davlatlar o'rtasidagi o'zaro savdo, texnologiya, e'tiqod, rivojlanish, turizm darajasining oshishi, siyosiy aloqalar, xalqaro

¹ Glebov G. I., Milaeva O. V. Sovremennie mejdunarodnie otnosheniya. Uchebnoe posobie. – Penza: [Izd. Penz. gos. universiteta](http://izd.penz.gos.universiteta), 2010. – 98 s.

² Giddens, A. (2013). The Consequences of Modernity. Polity Press

muloqotlar, madaniyatlararo suhbatlar va shu kabi omillarning qamrovi ham kengayib bormoqda. Globallashuv bu turli jabhalarda, majoziy ma'noda davlatlar o'rtasidagi chegaralarning turli tomonlama kamayishi va kichiklashishi deyish mumkin. Chunki o'zaro muloqot natijasida insonlar fikr almashadi, suhbatlashadi, transport vositalari orqali turli buyumlar, tovarlar yetkazib beriladi, xizmatlar ko'rsatiladi, axborot texnologiyalari ma'lumotning tez va keng tarqalishiga xizmat ko'rsatadi. Hozirgi kunda ushbu jarayon MakGregor, Bielsa, Holton kabi turli soha olimlarining ishlarida ingliz tilida "homogenization" nomi bilan tilga olinmoqda³. Ushbu termin faqatgina tilshunoslikka oid emas, barcha sohalar uchun umumiy termin hisoblanadi va bu borada har xil soha vakillari o'z sohalaridan kelib chiqib shu mavzu ustida tadqiqotlar olib borishgan. Tilshunoslikda esa bu terminga madaniyatlarning birlashib ketishi hamda tillarning, ayniqsa, so'zlashuvchisi kam bo'lgan kichik tillarning yo'q bo'lib ketish xavfi jihatidan nazar solish mumkin.

Globallashuvning tarjimashunoslikka ta'siri. Yuqorida globallashuv natijasida barcha madaniyatlarning bir-biriga yaqinlashuvi, natijada esa bir-biriga o'xshash yagona bir madaniyat paydo bo'lishi mumkin degan izohlar keltirildi. Mana shu jarayonning turli davlatlar, millatlar, ularning qadriyatlari, madaniyati va ilm-faniga ham ko'rsatayotgan ta'siri ham turlicha. Ba'zi jabhalarda globallashuv yaxshigina foyda keltirsa, ba'zi hollarda uning aksincha natija ko'rsatganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Bularning hammasi millatlarning hayot tarzi, madaniyati, rivojlanishi, ovqatlanishidan tortib diniy e'tiqodlari, san'ati, tabiiy resurslari, qadriyatlari va dunyo sahnasidagi obro'siga qarab farq qiladi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, globallashuvning ijobiy tomonlari u keltirayotgan salbiy jihatlaridan anchagina ko'proq.

Chunki ko'plab insonlar, ayniqsa, chet elga sayohat qiluvchilar hamda ko'plab umidli soha vakillari ingliz tilini zamon talabidan kelib chiqib qo'shimcha ikkinchi til sifatida o'rganishmoqda.

Texnologiyalar rivoji, bir vaqtning o'zida, tarjimonlarda zamon talablariga mos ravishda turli texnologiyalardan samarali va unumli foydalana olish malakasini ham talab qilishni boshladi. Bugungi kunda zamonaviy gadjetlar hamda texnologiyalar bilan "orasi yaxshi bo'lmagan" tarjimonlar o'z ishining ustalari sifatida tan olinmaydi. Ya'ni, bugungi kunda yuksak tarjima mahorati bilan bir qatorda "texnologik ko'nikma va malakalar" ham tarjimon kompetensiyasining bir qismi sifatida ko'rilmogda.

Muharrir Farrux Jabborbek maqolalaridan birida shu kungacha muharrirlar barcha sifatsiz tarjimalar hamda maqolalar tahririni to'g'rilashda katta rol o'ynagan bo'lsa-da, doimo

³ MacGregor, P. (2013) 'International News Agencies: Global Eyes that Never Blink', in Fowler-Watt, K. and Allan, S. (eds.), *Journalism: New Challenges*. Bournemouth, UK: Bournemouth University, Centre for Journalism & Communication Research, pp.35–63. // Bielsa, Esperança, и Dionysios Kapsaskis, ред. *The Routledge handbook of translation and globalization*. Routledge handbooks in translation and interpreting studies. London ; New York: Routledge, 2020. // Holton, Robert, and Kasim Karaman. "Globalization's Cultural Consequences," n.d. doi:10.1177/0002716200570001011. //

“ko‘rinmas” bo‘lib kelganini, bundan keyin, mana shu sifatsiz ishlar sun‘iy intellekt tomonidan yozilishi yoki tarjima qilinishini ta‘kidlab “Bundan bu yog‘iga tilmochdan ko‘ra muharrirga ehtiyoj ortadi. Ehtimol, tarjimonlar tahrir ko‘nikmalarini rivojlantirishiga to‘g‘ri keladi”⁴ deya fikr bildiradi. Uning fikrlariga ko‘ra, tarmoqda mavjud matn zaxirasiga tayanadigan sun‘iy intellekt ma‘lum bir vaqtdan so‘ngra hamma undan foydalangan holda “yozishni” boshlasa, barcha til ifodalari birxillashib ketishi, ba‘zi til ifodalari o‘zgarishga uchrashi, mana shu jarayonda haqiqiy muharrir davraga kirishini aytadi. Xulosa qiladigan bo‘lsak, bugungi kunda, shuningdek, kelajakda ham tarjimondan ko‘ra “muharrir-tarjimon” yoki “muharrir”larga ehtiyoj ko‘proq bo‘ladi. Muharrirlarga ehtiyoj tug‘ilishi borasida bir fikrni ta‘kidlab o‘tish lozim, oddiy jumlar tahririni sun‘iy intellekt ham amalga oshira oladi. Tarjimada o‘zining ishini yaxshi biladigan va yetarlicha malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan malakali tarjimonlar yoki muharrir-tarjimonlarga ehtiyoj bor.

Bugungi kunda zamonaviy tarjimashunoslikda onlayn matnlarni yoritishda bir qator innovatsion yondashuvlar shakllangan bo‘lib, ular tarjima jarayonining lingvistik, madaniy hamda texnologik jihatlarini to‘liq izohlash imkonini yaratadi. Jumladan, lokalizatsiya, transkreatsiya, mashina tarjimasidan so‘ng tahrir hamdamoslashtirilgan tarjima nazariyalari ushbu maqolada onlayn matnlar funksional va kommunikativ xususiyatlarini ochib berish jarayonida nazariy asos sifatida ko‘rib chiqiladi.

Lokalizatsiya. Lokalizatsiya bu tarjimada matnni faqatgina til jihatlariga e‘tibor qaratibgina emas, balki urg‘uni tarjima maqsadiga, ya‘ni tarjima qilinayotgan auditoriyaning madaniy, ijtimoiy va kommunikativ xususiyatlariga urg‘u bergan holda shu jihatlariga moslashtirish hisoblanadi. Umuman olib qaraganda, lokalizatsiyaning ko‘proq media, biznes sohalarida ishlatilayotganini ko‘rishimiz mumkin. Chunki bu usuldan turli mahsulotlar, platformalar, loyihalar tarjimasida ko‘proq foydalanilishini ko‘rish mumkin. Bu borada Jimenez-Crespo ham quyidagicha fikr bildirgan: “Dasturiy interfeyslar, mobil ilovalar va elektron biznes platformalarining hammasi lokalizatsiyadan foyda ko‘rmoqda. Chunki ushbu usul qo‘llanilishi natijasida mahsulot xuddi aynan shu bozor uchun mo‘ljallangandek holga keltiriladi”⁵. O‘zbekiston bozorida ham turli chet el mahsulotlarining qadog‘idagi tarjimalarda, ayniqsa, reklamalar tarjimasida lokalizatsiyaning ta‘sirini sezishimiz mumkin.

Shu paytgacha tarjimada lokalizatsiyaning aynan muqobili bo‘lmasa ham shunga yaqin usullar orqali shu paytgacha tarjima amalga oshirilgan. Bunda, tarjima qilinayotgan matndan kelib chiqqan holda boshqa tildan so‘z olish (borrowing), qo‘shish (addition), umumiyashtirish (generalization), tushirib qoldirish (omission), mahalliyashtirish (domestication), xorijiyashtirish (foreignization) va shu kabi tarjima usullari orqali yetkazib berishga harakat

⁴ Farrux Jabborbek- 2025-yil, 6-son, “Til va adabiyot ta‘limi jurnali” -1-bet. (Jurnal kirish qismida)

⁵ Jiménez-Crespo, Miguel A. *Localization in Translation*. 1-е изд. London: Routledge, 2024. <https://doi.org/10.4324/9781003340904>.

qilingan. Shunchaki, globallashuv, texnika, media va internet rivoji natijasida bu usullar yetarli bo'lmay qoldi va tarjimadan mustaqil bo'lgan, asosan, tarjimani yetkazib berishga hamda *target language* (tarjima tili)ga urg'u qaratadigan yo'nalishga ehtiyoj tug'ila boshladi va natijada lokalizatsiya tushunchasi fanga kiritildi.

Transcreation (Qayta yozish, yaratish). Transkreatsiya bu tarjimada matnni so'zma-so'z emas, balki uning mazmuni, ta'sir hamda kommunikativ maqsadini saqlagan holda tarjima qilish, aniqrog'i matnni qayta yaratish jarayoni hisoblanadi. Aniqrog'i, unda tarjimon asl matnga to'liq bog'lanib qolmaydi, balki uni maqsadli ravishda tarjima qilinayotgan madaniyatga, tarjima tiliga hamda auditoriyaga moslash orqali tarjima qilinadi.

Yana bir jihatga ahamiyat qaratishimiz lozim bo'lib, bu lokalizatsiya va transkreativlik o'zaro o'xshash usullardek tushuncha uyg'otayotganidadir. Transkreativlikning lokalizatsiyadan asosiy farqi shundaki, lokalizatsiya kengroq tushuncha, hattoki alohida bo'lib, u nafaqat matn, balki rasmlar va videolar va boshqa turdagi manbalarni ham tarjima qilish va moslashtirish vazifasini bajaradi. Transkreativlik bo'lsa, matn doirasida ijodiy tarjima qilishni anglatadi. Shuning uchun ham atamaning ikkinchi qismida "creation", ya'ni ijodkorlik so'zi mavjud. Ya'ni tarjimonga kontentni o'girishdan tashqari, uni ijodiy yondashgan holda uni qabul qiluvchi auditoriyaga yanada moslashtirish va uni yanada yaxshiroq holga keltirish tushunchasi ham yotibdi. "Transkreativlik tarjimon yoki tilshunosga kontentni o'zgartirish uchun to'liq erkinlik beradi"⁶. Iqtisodiy, moliyaviy tomondan, marketing sohalaridagi tarjimalar uchun olib qaraydigan bo'lsak, bu nazariya to'g'ri. Lekin ba'zi sohalaridagi kontentlarda tarjimaga ijodiy yondashishni va kontentni ma'lum bir darajadan ortiq o'zgartirib yuborishni iloji ham imkoni ham yo'q. Demak, ushbu tarjima usuli asosan, marketing va biznes sohalarida ko'proq qo'llaniladi.

Mashina tarjimasidan so'ng tahrirlash. (Machine Translation Post-Editing (MTPE)). Bu borada quyidagicha izoh beriladi: "Bu usul vaqt tejallishi, tarjima narxi kamayishi uchun xizmat qiladi va kengroq miqyosdagi loyihalar va qisqa muddatli kontentlar uchun ayni muddao hisoblanadi"⁷. Chunki, badiiy tarjimaga hozirchalik mashinaning kuchi yetmaydi, natijada, tarjimon alal oqibat deyarli 80 foiz kontentni qaytadan ishlab chiqishga majbur bo'ladi. Shu bilan birga bu usuldan foydalanish tarjimon ijodkorligi va til mahoratini ma'lum bir darajada "muzlatib" qo'yishini ham tan olish lozim.

Moslashtiriladigan tarjima (Adaptive translation). Ushbu tarjima usuliga bir martalik loyihadan ko'ra tizimni o'rnatish va davomiy tarjimani yo'lga qo'yish jarayoni

⁶ Ekuerhare, Anthonia, и Osekwute Peter Udoka. «The Effect of Globalization on Language Services and Translation Strategies». *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies* 4, вып. 6 (27 ноябрь 2024 г.): 507–16. <https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.6.3467>.

⁷ Shu manba

hisoblanadi”⁸. Demak, bu turdagi tarjima usuli uzoq muddatli loyihalarni, ayniqsa yangilanib boradigan bazali loyihalar bilan ishlaganda tarjimaning davomiyligini ta’minlash va ishni osonlashtirish uchun ishlatiladi. Shuningdek, ko’pchilik keng qamrovli veb sahifalar odatda ma’lumotlarini birdan ortiq tilda taqdim etishadi. Mana shu saytlarni yuritishda ham ushbu tarjima usulidan foydalaniladi. Ushbu usuldan foydalaniladigan loyihalar qatoriga turli reklama, mahsulot saytlari va shu turdagi barcha kontentlarni misol qilib keltirishimiz mumkin.

Multimodal tarjima. Masalan, video o’yin tarjimasini oladigan bo’lsak, tarjimon unda dialoglarni, ekrandagi matnlarni, undan keyin rasmlar mavjud bo’lsa rasmlarni, ovozli kontent mavjud bo’lsa ularni tarjima qilishi kerak bo’ladi. Mana shunda tarjima jarayon bilan bog’liq bo’lgan mutaxassislar bilan maslahatlashgan holda amalga oshirilsa u yanada sifatli va aniqroq chiqadi. Shuningdek, kinolar, subtitrlar tarjimalari ham multimodal tarjima turiga kiradi. Demak, bu usul turli kontent va elementlarni o’z ichiga olgan manba, asosan, mediaga tegishli manbalarni tarjima qilish bo’lib, uning maqsadi ham kontent asliyatini saqlagan holda tarjima tiliga har tomonlama moslashtirgan holda tarjima qilish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bielsa, Esperança, и Dionysios Kapsaskis, ред. *The Routledge handbook of translation and globalization*. Routledge handbooks in translation and interpreting studies. London ; New York: Routledge, 2020.
2. Ekuerhare, Anthonia, и Osekwute Peter Udoka. «The Effect of Globalization on Language Services and Translation Strategies». *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies* 4, вып. 6 (27 ноябрь 2024 г.): 507–16. <https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.6.3467>.
3. Farrux Jabborbek- 2025-yil, 6-son, “Til va adabiyot ta’limi jurnali” -1-bet. (Jurnal kirish qismida)
4. Glebov G. I., Milaeva O. V. *Sovremennie mejdunarodnie otnosheniya. Uchebnoe posobie*. – Penza: [Izd. Penz. gos. universiteta](#), 2010. – 98 s.
5. Giddens, A. (2013). *The Consequences of Modernity*. Polity Press
6. Holton, Robert, and Kasim Karaman. “Globalization’s Cultural Consequences,” n.d. doi:10.1177/0002716200570001011.
7. Jiménez-Crespo, Miguel A. *Localization in Translation*. 1-е изд. London: Routledge, 2024. <https://doi.org/10.4324/9781003340904>.

⁸ Ekuerhare, Anthonia, и Osekwute Peter Udoka. «The Effect of Globalization on Language Services and Translation Strategies». *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies* 4, вып. 6 (27 ноябрь 2024 г.): 507–16. <https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.6.3467>.

8. MacGregor, P. (2013) 'International News Agencies: Global Eyes that Never Blink', in Fowler-Watt, K. and Allan, S. (eds.), Journalism: New Challenges. Bournemouth, UK: Bournemouth University, Centre for Journalism& Communication Research, pp.35–63.